

KIBERMOBINGS SKOLĀ: MAZINĀŠANAS IESPĒJAS

Cyber-mobbing in School: Mitigation Options

Rita Orska

Rezekne Academy of Technologies, Latvia

Abstract. *Relationship building is always a complicated process. Pupils develop this skill by trial and error, experiencing conflicts, the escalation of which is rapid and high. By reaching the stage when the other conflict party becomes an enemy, inadequate actions take place. One of such actions is mobbing, while using the latest information technologies it becomes cyber-mobbing. Cyber-mobbing is hidden mobbing. Its aim is to cause the most harm to the victim without being caught and/or punished for such an action. Informative efforts on cyber-mobbing, its harm, detection possibilities, both in schools and in the society in general (mass media) are being made, yet it is only one of the preventive work forms. In order for preventive work on mitigation of cyber-mobbing to become more efficient, more diverse preventive work forms and methods shall be used. Currently, animation and mediation methods are applied in worldwide pedagogical practice. The use of such methods shows significant positive results in mitigation of cyber-mobbing.*

Keywords: *mobbing, cyber-mobbing, pupils, teachers, preventive work, animation methods, mediation*

Ievads

Introduction

Mūsu sadzīvē ienāk jaunas tehnoloģijas, kas uzlabo dzīves kvalitāti. Mēs savu ikdienu nevaram vairāk iedomāties bez interneta sakariem un iespējām, ko tas piedāvā. Centrālās statistikas pārvaldes dati (2019) liecina, ka 98% Latvijas mājsaimniecību ar bērniem ir pieejams internets. Sociālo tīklu lietošana, e-pasta izmantošana un video skatīšanās ir populārākās aktivitātes interneta vidē jauniešiem no 16 gadiem līdz 24 gadiem (Centrālā statistikas pārvalde, 2019). Saskarsmē ar citiem mums ir atbildība par to, kā mēs komunicējam, izrādām cieņu viens otram, sadarbojamies. Arī saziņa sociālajos tīklos paredz šo atbildību. Saskarsmē cilvēkiem var rasties arī konflikti, kas norāda uz atšķirīgiem viedokļiem kādā jautājumā. Mēs nevaram vienādi domāt par kādu jautājumu, tas ir normāli. Konflikti paver iespēju uzzināt jaunu informāciju, izpētīt dziļāk skatāmo jautājumu, radoši risināt radušos problēmu. Taču konfliktu var arī neprasmīgi risināt un tas var pārāugt mobingā.

Mūsdienu skolēni savas savstarpējās attiecības nenoskaidro skolas koridoros. Interneta vidē to var izdarīt ātrāk, nav jāskatās tieši sejā otram, ja ir

konflikts, ko nevar atrisināt, tad ar sociālo tīklu palīdzību var panākt spēcīgāku ietekmi uz konfliktā iesaistīto otro pusi, jo publisks emocionālais pazemojums aizskars daudz spēcīgāk (Drošs internets, 2019). Visbiežāk skolēnu kibermobinga upuri un varmākas pazīst viens otru reālajā pasaulē. Upuriem parasti ir aizdomas par to, kurš veic šos pazemojošos uzbrukumus.

Skolēna, kurš saskaries ar kibermobingu jeb emocionālo pazemošanu internetā, uzvedība mainās. Viņu visu laiku pavada bailes, trauksme, satraucas vienmēr, kad mobilā ierīce dod signālu par pienākušo ziņu. Skolēns noslēdzas sevī, izvairās no saskarsmes ar draugiem, klasesbiedriem. Pieaugušie bieži vien nenojauš par to, kas notiek ar skolēnu, viņi uzskata, ka šāda uzvedība ir saistīta ar vecumposma īpatnībām. Līdz ar to palīdzība netiek sniegta laicīgi.

Statistikas dati liecina, ka kibermobinga gadījumu skaits pieaug. 2018.gadā Valsts bērnu tiesību aizsardzības inspekcija saņēma apmēram 200 ziņojumus par vardarbības gadījumiem internetā. Latvijas Drošāka interneta centrs ik dienas saņem 1-2 šādus ziņojumus. Īstenībā kibermobinga gadījumu skaits bērnu un pusaudžu vidū ir daudz lielāks, diemžēl ne par visām situācijām tiek ziņots. Lai situācija mainītos un šīs situācijas laicīgi tiktu atklātas un atrisinātas, svarīga ir vecāku un bērnu savstarpējo attiecību kvalitāte, kā arī sabiedrības zināšanas par kibermobingu (Kristiņa, 2018). Līdz ar to tā ir aktuāla problēma, kam nepieciešams meklēt sociālpedagoģiskus risinājumus. Raksta mērķis: apskatīt kibermobinga skolā mazināšanas iespējas- veidus, metodes, izmantojot diskusijās ar skolotājiem iegūto informāciju.

Teorētiskās atziņas *Theoretical knowledge*

Mobings ir parādība, kas sastopama ikvienā cilvēku sabiedrībā un arī dzīvnieku pasaulē. Gan cilvēku, gan dzīvnieku pasaulē mobings ir līdzeklis, lai iegūtu pārkumu par kādu vai lai pakļautu indivīdu saviem noteikumiem. Agresors izmanto vardarbību kā līdzekli, lai paaugstinātu savu statusu.

Ne vienmēr ir novērojamas draudzīgas attiecības starp cilvēkiem, Saskaņā rodas nesaprašanās, atšķirīgu uzskatu, vērtējumu dēļ. Konfliktsituācijās skolēni viens otru apvaino, apsaukā, izsmej un aprunā atšķirīgo uzskatu, izskata, kā arī sekmju dēļ, kas rada cietušajiem skolēniem spēcīgu emocionālu pārdzīvojumu. Tā rezultātā skolēni distancējas, jūtas atstumti, mazāk kontaktējas ar citiem (Andersone u.c., 2005).

Mobings ir psiholoģiskās vardarbības veids, kur upuris ilglaicīgi, atkārtoti tiek pakļauts verbālai agresīvai rīcībai un negatīvai attieksmei no vardarbības veicēja vai veicēju puses. Mobingu raksturo: agresīva uzvedība, tā atkārtotā ilgākā laika periodā, un šī darbība ir vērsta pret indivīdu, kurš nespēj sevi aizsargāt. Mobingu nevar uzskatīt vienkārši par konfliktu vai naidu starp klases vai grupas biedriem, tas ietver sevī varas disbalansu (agresoram ir nozīmīgāks

status grupā nekā upurim), agresija notiek ilgu laiku un regulāri atkārtojas, agresoram ir vēlme nodarīt pāri, tāpēc šī darbība bieži vien ir izplānota (Olweus, 1999).

Parasti mobingu iedala šādi:

- Fiziskais mobings: tā ir spēka izmantošana pret otru cilvēku – fiziska iespaidošana, sišana, iekautišana, kniebšana, grūstīšana, personīgo mantu bojāšana un iznīcināšana.
- Verbālais mobings: vārdi, kas tiek izteikti ar mērķi pazemot, apsmiet, ļauni izjokot, aprunāt, iebiedēt. Tas var būt izteikts arī neverbāli ar žestiem un mīmiku.
- Izstumšanas jeb klusuma mobings. Tās ir darbības, kad ar kādu no grupas neviens nerunā, ignorē, izolē, atstumj. Ar izstumto nekontaktējas, nedraudzējas, izturas tā, it kā viņa nebūtu. Šis mobinga veids ir sastopams biežāk starp meitenēm nekā zēniem. Klusuma mobingu ir grūtāk atklāt nekā fizisko vai verbālo, jo viss izskatās, it kā būtu kārtībā, taču, iedziļinoties skolēnu attiecībās, var novērot, ka kāds/-a neiesaistās klases aktivitātēs, tiek atstumts/-a un neizjūt piederību kolektīvam (Andersone u.c., 2005., 6.)
- Virtuālais mobings jeb kibermobings – lai kādu iebaidītu, pavinātu, pazemotu, indivīds vai indivīdu grupa kā līdzekli izmanto virtuālās vides iespējas.

Vienas no populārākajām pusaudžu vidū lietotajām interneta vietnēm, kur tiek īstenots kibermobings, ir Facebook, Whatsap un Facebook Messenger (Drošs internets, 2019). Pastāv dažādas iespējas, kā agresors var nodarīt kaitējumu savam upurim, lietojot interneta vietnes. Var izveidot speciālas lapas sociālajos portālos, kas veltītas kāda indivīda nonicināšanai, naida kurināšanai pret indivīdu (tā sauktās hate-page). Var arī ievietot videomateriālus, piemēram, YouTube, kuros upuris redzams apkaunojošā situācijā (tā var mūt arī videomontāža). Var terorizēt upuri privātajā čatā, caur e-pastu, vai arī upura personīgajā interneta vietnes profilā, publicējot attēlus vai komentārus, kas aizskar indivīda cieņu. Būtībā, jo vairāk interneta vietņu, kurās indivīds ir aktīvs, jo vairāk iespēju kibervarmākām veikt uzbrukumus. Attīstoties tehnoloģijām un palielinoties to pieejamībai jauniešu vidū, agresoriem iespējams terorizēt upurus jebkurā diennakts laikā, kas kibermobingu kā vardarbības metodi padara kaitīgāku nekā klasisko mobingu. Gadījumu analīze apliecina, ka kibermobinga upuriem, īpaši tiem, kas cietuši no īsziņu un videomateriālu mobinga mobīlajos tālruņos, ir smagākas psiholoģiskās sekas nekā klasiskā face-to-face mobinga upuriem (Smith et al., 2008). Kibermobings ir slēptā mobinga veids. Slēptā mobinga mērķis ir nodarīt vislielāko kaitējumu upurim, netiekot pieķertam un/vai sodītam par izdarīto. Slēptā mobinga destruktīvās darbības ietver gan baumu izplatīšanu, izslēgšanu no

grupas, kaitināšanu, draudēšanu, izmantojot arī mobilo tālrunu un interneta iespējas (Barnes et al., 2012).

Kibermobinga upuri salīdzinājumā ar tiešā mobinga upuriem ir pakļauti ilgstošām sekām. Kibermobinga sekas izpaužas, kā pastāvīgs stress, trauksme, bailes, fobijas. Tas ietekmē personības pašcieņu, pašapziņu, pašvērtējumu un personības uzvedību, būtībā ietekmē indivīda turpmāko dzīvi. Kibermobinga sekas rada grūtības uzticēties citiem cilvēkiem vai pat pilnīgu neuzticēšanos. Gadījumos, kad upuris vairs neredz citu ceļu kā pasargāt sevi, viņš sāk nodarboties ar pašdestrukciju vai izdara pašnāvību. ASV veiktais pētījums parādīja, ka skolēni, kuri cieš no mobinga un/vai kibermobinga, vai arī ir citādākā veidā iesaistīti mobinga procesos (piemēram, novērotāji vai atbalstītāji), ir pakļauti lielākam pašnāvības riskam (Espelage & Holt, 2013).

Skolēniem vēl arvien ir nepietiekama izpratne par interneta vidē iespējamajiem apdraudējumiem, par e – vides drošības jautājumiem. No juridiskā viedokļa atbildība par pārkāpumiem ir vienāda, neatkarīgi no tā, vai nodarījums izdarīts interneta vai reālajā vidē (Asociācijas Net – Safe Latvia Drošāka interneta centrs, 2011). Diemžēl pastāv vēl daudz iespēju, kad kibervarmāka netiek atpazīts un sodīts, tāpēc sevišķi pusaudžu vidū ir uzskats - „varu darīt, mani nepieķers”.

Katru gadu 10. februārī Latvijā tiek atzīmēta Vispasaules drošāka interneta diena. Latvijas Interneta asociācijas "Net-Safe Latvia" Drošāka interneta centrs un sadarbības partneri organizē dažādus izglītojošus un informatīvus pasākumus. Centra mājas lapā drossinternets.lv ir izstrādāti materiāli bērniem, jauniešiem un vecākiem par riskiem e-vidē, par drošību internetvidē un medijpratību.

Drošāka interneta centrs ir izstrādājis spēli ar komiksiem par 10 bieži novērojamām situācijām internetā un 20 uzdevumus, kā uz tām paskatīties, lai pilnveidotu skolēnu prasmes saskatīt cēloņus un sekas, iejusties cita ādā, prognozēt, kā situācijas var attīstīties, rast situāciju risinājumu un kritiski domāt. Spēle rosina skolēnus domāt – analizēt piedāvātās situācijas, meklēt risinājumus tām. Šīs situācijas ir par savstarpējo komunikāciju internetā, kibermobingu, plaģiātismu, interneta atkarību, viltus ziņām, iepirkšanos internetā u.c. (drossinternets.lv mājas lapa).

„Tā kā mobings izglītības iestādēs ir apzināts kā būtiska problēma visā pasaulē, ir izstrādātas vairākas mobinga prevencijas un novēršanas programmas (piemēram, Turku Universitātē (Somijā) izstrādātā antimobinga programma KiVa), kas balstās uz sistēmisku pieeju mobinga mazināšanai izglītības iestādē. Šī pieeja sevī ietver trīs svarīgus aspektus– (1) mobinga prevenciju, (2) mobinga atpazīšanu un noteikšanu, (3) darbu ar esošo mobingu. Izglītojamo vecāku iesaistīšana ir svarīga jebkurā no trim minētajiem aspektiem” (Andersone u.c. 2018, 18).

Preventīvais darbs visbiežāk tiek organizēts dažādos veidos: informēšana, sociālo prasmju apguves organizācija, deviantai uzvedībai alternatīvas darbības

organizācija, veselīga dzīvesveida organizācija, personības resursu aktivizēšana un deviantas uzvedības negatīvo seku minimizēšana.

Ieskats praktiskajā pētījumā *Insights in the practical research*

2019.gada janvāra – oktobra periodā, tiekoties ar skolotājiem kvalifikācijas celšanas kursu nodarbībās, organizētas 15 diskusiju grupas ar skolotājiem Latgalē, Vidzemē un Rīgā. Katrā no diskusijām piedalījās 15 – 20 dalībnieki, kopā 260 respondenti. Pētījuma dalībnieki brīvprātīgi piekrita diskusijai. Katrai diskusijai tika atvēlētas 40 min.

Fokusgrupas diskusija ir viena no kvalitatīvo pētījumu metodēm, kur par kādu tēmu vai jautājumu tiek intervēti vairāki cilvēki, kas brīvprātīgā kārtā piekrituši dalībai diskusijā par attiecīgu pētījuma tēmu. Diskusijas laikā mijiedarbība ir gan starp vadītāju un grupas dalībniekiem, gan pašiem diskusijas grupas dalībniekiem. Fokusgrupas diskusijai izvirza noteiktu tēmu loku, par ko diskutēs, un tādā veidā noskaidro viedokļus par katru tēmu (Korpa, Aizsila, & Pridāne, 2012).

Fokuskusiju laikā tika noskaidroti skolotāju viedokļi par sekojošiem jautājumiem:

- Vai Jūsu skolas skolēnu vidū pastāv kibermobings?
- Kā Jūs domājat, vai kibermobings ir sastopams vairāk nekā tradicionālais mobings?
- Vai ir bijušas situācijas, kad skolēni lūdz palīdzību kibermobinga gadījumā?
- Kādi simptomi liecina, ka pusaudži saskaras ar kibermobingu?
- Kādu prasmju trūkuma dēļ pusaudžu vidū rodas kibermobings?
- Kādas preventīvā darba formas un metodes tiek izmantotas kibermobinga mazināšanā?

Diskusiju laikā tika veiktas īsas piezīmes, bet diskusiju protokoli tika sastādīti pēc diskusijas. Protokoli rakstīti ar roku un glabājas pie autores. Pētījuma laikā iegūtā informācija tiek atspoguļota kā diskusiju apkopojums, parādot galvenās atziņas. Tas ir aprakstošs šķērgriezuma pētījums, kurā, pētāmā jautājuma aprakstam, mērījumi respondentu izlasē tiek veikti tikai vienu reizi (Mārtinsons, Pipere, & Kamerāde, 2016). Veicot pētījumu, ievēroti pētniecības un ētikas principi – dalībnieku aizsardzība, konfidencialitāte, godīgums, uzticības un atsauksmju princips. Saskaņā ar pētniecības ētiku visi pētījuma respondenti ir anonīmi, labprātīgi ir devuši savu piekrišanu piedalīties pētījumā.

Galvenās atziņas no diskusijām:

- Skolotāji zina par kibermobingu skolēnu vidū. Gandrīz visa skolēnu sociālā dzīve un savstarpējā saskarsme notiek internetā. Tā ne vienmēr ir pozitīva. Interneta vidē var viegli kļūt agresīvam, vardarbīgam pat

netīšām, jo skolēniem ir grūti izjust robežu starp joku un aizskarošu, pazemojošu repliku, tekstu, ko uzskata par joku. Ir arī apzināta neadekvāta rīcība. Kibermobings ir plaši izplatīta problēma it sevišķi pusaudžu vidū.

- Gandrīz visi diskusiju dalībnieki uzskata, ka šobrīd kibermobings ir izplatītāks nekā tradicionālais mobings. Starpbrīžos skolēni savstarpēji vairāk komunicē ar viedierīču palīdzību, nevis tieši, līdz ar to arī saskarsmes problēmas un konflikti notiek interneta vidē. Interneta vides nosacītā anonimitāte paver iespējas izlikties par kādu citu cilvēku, izteikties šī „kāda” vārdā, būt par nezināmo agresoru. Sākumskolas klašu skolēnu vidū, sevišķi lauku skolās, biežāk sastopams fiziskais un verbālais mobings.
- Skolēni, pret kuriem ir vērsts kibermobings, meklē palīdzību gan pie skolotājiem, gan vecākiem. Bieži vecāki griežas pēc palīdzības pie skolotājiem, lai risinātu radušos situāciju kopīgiem spēkiem. Šajos gadījumos visbiežāk ir aizskarošas vēstules ar izsmejošu tekstu, kā arī dažādu fotogrāfiju komentēšana, izķēmošana un ievietošana klases grupu sarakstēs.
- Skolotāji atzīst, ka, novērojot pēc ārējām pazīmēm, ir diezgan grūti noteikt, kuri skolēni cieš no kibermobinga. Satraukums, nemiers, aizkaitināmība var būt arī saistībā ar citiem notikumiem pusaudža dzīvē. Tikai pārrunās ar skolēnu par viņa satraukumu var uzzināt, vai tas ir saistīts ar kibermobingu. Šādām sarunām skolā ir maz laika un vietas, vienīgi pēc stundām, bet skolēniem ir jau citas nodarbības ārpusskolas. No sarunām skolotāji ir konstatējuši, ka bieži skolēni saņēmuši kādu negatīvu ziņu, atbild ar kādu līdzīgu aizskarošu tekstu, gaida reakciju uz to, dalās ar šīm ziņām ar citiem, rāda šīs sarakstes saviem draugiem. Tas rada paaugstinātu stresa līmeni, viņiem grūti koncentrēties mācību darbam.
- Pusaudžu vecumā sevis apzināšanās, izpratne par sevi norit sarežģīti. Skolēniem ir neadekvāts pašvērtējums, kas izpaužas galvenokārt kā nepārliecinātība, nedrošība par sevi, ko pusaudži vēlas kompensēt. Viena daļa pusaudžu mēģina iegūt varu, pārākumu pār citiem ar neadekvātiem paņēmieniem: apzināti ņirgājas, apsūkājās, rupji komentē publicētās fotogrāfijas, citu izteikumus. Kopumā varētu sacīt, ka skolēniem ir nepietiekami attīstītas problēmrisināšanas un konfliktrisināšanas prasmes. Nepietiekams tiešās saskarsmes un attiecību veidošanas prasmju attīstības līmenis.
- Skolotāji zina par kibermobinga aktualitāti pusaudžu vidū un veic preventīvos pasākumus kibermobinga mazināšanā. Populārākā preventīvā darba forma ir informēšana. Tiek sniegta izglītojoša

informācija par mobilo telefonu un interneta lietošanas drošības jautājumiem un iespējamām problēmām, bet gan šī sniegtā informācija, gan skolas ierobežojumi mobilo telefonu lietošanā palīdz diezgan maz. Tiek organizēti pasākumi tolerances attīstības veicināšanai. Biežāk izmantotās metodes ir saruna, situāciju analīze un modelēšana, lomu spēles, grupu darba formas.

Diskusiju gaitā, runājot par preventīvā darba formām un metodēm, netika pieminētas animācijas metodes, kas nav svešas skolotājiem, jo mācību procesā daudzi tās izmanto. Respondenti stāstīja par klases kolektīva saliedēšanas pasākumiem, kur katram no skolēniem ir savi uzdevumi pasākuma sagatavošanas gaitā, taču šos uzdevumus biežāk nosaka skolotājs ne skolēni paši. Animācijas metožu mērķis ir veicināt savas identitātes apzināšanos, attīstīt sociālās prasmes, piederības sajūtu grupai, iedrošināt līdzdarboties. Animāciju veiksmīgi izmanto socializācijas un sociālās integrācijas procesu veicināšanai. Vadoties pēc Dr.soc.zin. I.Plaudes (2001) animācijas metožu iedalījuma, preventīvajā darbā kibermobinga mazināšanā efektīvas būtu personālās animācijas metodes, ar kurām var veicināt cilvēka autonomiju un atbildību, un mediālās animācijas metodes, kur savukārt uzsvars tiek likts uz mēdiju klāsta pielietojumu. Ar animācijas metodēm var iedvesmot pusaudžus uz pozitīvo. Pusaudža vecums ir aktīvas radošuma izpaušanas un eksperimentu laiks. Šīs vecumposma īpatnības var izmantot kreativitātes, pašizteikšanās, fantāzijas un gatavības inovācijām attīstīšanai (Poiša & Matula, 2005). Ar radošās darbības formu starpniecību apstiprinās un apzināsies e-vides drošības nozīmi, sadarbojoties ar citiem, meklējot veiksmīgākos risinājumus idejai, pilnveidos sociālās prasmes un veicinās personības identitātes veidošanos.

Vardarbības prevencē labus rezultātus uzrāda mediācijas metodes ieviešana skolā efektīvai konfliktu risināšanai. Galvenais mediācijas (starpniecības) mērķis nav atrisināt konfliktu starp pusēm, bet mērķis ir organizēt diskusiju, kuras laikā puses var atrisināt lielākās problēmas viņu dzīvē. Ir skaidrs, ka mediācija, atšķirībā no citiem konfliktu risināšanas veidiem, nav lēmums, ko pieņemusi trešā persona - šajā gadījumā starpnieks -, bet pašas konfliktējošās puses, un starpnieks palīdz viņiem atrast savu personīgo lēmumu. Starpniecības procesā, kas sadalīts piecās fāzēs, starpnieks ne tikai stāsta viņiem, kā apmainīties ar pozīcijām konfliktā, bet arī to, kā analizēt un identificēt konflikta iekšējos cēloņus, t.i., jūtas un vajadzības. Starpniecība dod abām konflikta pusēm vienādu psiholoģisko telpu, lai viņi justos droši un izteiktos šajos starpniecības procesos. Kad konfliktējošās puses iepazīstas ar konflikta iekšējiem cēloņiem, kas noveda pie konkrētām darbībām vai bezdarbības pret konflikta otru pusi, viņu stingrās pozīcijas kļūst maigākas. Rezultātā visa sarunas atmosfēra kļūst mazāk saspringta un mediējamie ierauga viens otru no citas puses. Tas ir mediācijas brīnuma moments, kurš paver iespēju konstruktīvam un radošam risinājuma meklējumam

un gala rezultātā arī pareiza risinājuma meklējumam. Nav uzvarētāja un zaudētāja, ir divi uzvarētāji. Mediējamie pieņem kopīgu lēmumu, jo lēmumā ir ņemtas vērā abu pušu intereses, un šis lēmums kļūst saistošs un ilgstošs; atšķirībā no trešās personas pieņemtā lēmuma, kur konflikts var tikt atrisināts, taču konflikta pušu konflikts netiks atrisināts drīz. Turklāt mediējamie vēl uzvar arī tāpēc, ka, iegūstot pieredzi konfliktu risināšanā, viņi varēs tikt galā ar tiem nākotnē konflikta gadījumā. Tas ir vienīgais veids, kā detalizēti atrisināt konfliktus, sniegt mediējamajiem pieeju pareizai un strukturētai risināšanai.

No pieejamo mediācijas efektivitātes pētījumu rezultātiem var secināt, ka starpniecības izmantošana nav kaitīga nevienam. Gluži pretēji, daudzi pētījumi ir parādījuši, ka starpniecības konfliktējošās puses tikai uzvar. Starpniecības izmantošana skolā ir tās jaunās kultūras, tradīciju, vērtību veidošana un vienlaicīgi palīdzot radīt jaunu tēlu gan skolas vidē, gan ārpus tās, t.i., mūsdienu sabiedrībā (Loodle, 2017).

Diskusiju dalībnieku vidū bija skolotāji, kas zināja par šādu metodi, bet paši nebija apguvuši to. Rīgas, Olaines un Daugavpils skolu skolotāji zināja par šīs metodes pielietojumu skolā, jo skolas ir piedalījušās pirmajā projektā par mediācijas ieviešanu skolā 2007.gadā. Taču šī metode nav iedzīvojusies skolā, šobrīd to izmanto sociālie pedagogi un atsevišķi skolotāji, kuri ir mācījušies šo metodi. Mediācija skolā kā konfliktu risināšanas sistēma (ir skolotāji mediatori un skolēni mediatori, skolotāji uzticas skolēniem mediatoriem) respondentu skolās nav ieviesta. Iemesli tam ir – skolas sistēmā ir grūti atrast laiku un telpu tam, nav atbalsta no administrācijas un kolēģu puses, veikt mediatora darbu nav viegli, balstīties tikai uz entuziasmu un volontierismu ir par maz. Vēl jāveic informatīvi izskaidrojošais darbs par mediācijas ieviešanu skolā.

Kibermobinga mazināšanas iespējas skolā ir ļoti saistītas arī ar pedagoģiskā kolektīva, skolas atbalsta personāla un citu ieinteresēto pušu sadarbības norises. Tādus komplicētus jautājumus, kā emocionālās vardarbības mazināšana e- vidē, efektīvāk var risināt strādājot komandā. Nepastāv viens pareizais sadarbības un komandas darba veids. Katra starpprofesionālā komanda būs unikāla un tās īpatnības noteiks skolas ekoloģiskais konteksts, komandas sastāvs. Izveidojot komandu, kurā darbosies dažādas personības ar atšķirīgām prasmēm un uzdevumiem, tiks veidota bāze gan komandas tālākai attīstībai, gan risināmā jautājuma virzīšanai uz pozitīvu rezultātu, gan skolas psiholoģiskās vides sakārtotībai.

Secinājumi *Conclusions*

1. Skolēnu vidū kibermobings kā slēptā mobinga veids pastāv. Eksistē neskaitāmi daudzas sociālās interneta platformas, kur var izvietot materiālus

- indivīda nonicināšanai un naida kurināšanai pret indivīdu, un kas līdz ar to ir apgrūtināošs faktors kibermobinga novēršanai.
2. Kibermobinga mazināšanā galvenā preventīvā darba forma ir informēšana. Skolās notiek informatīvi izglītojoša rakstura pasākumi, kuros skolēniem tiek skaidroti drošības jautājumi e-vidē.
 3. Kibermobinga cēloņu pamatā ir neprasme konstruktīvi risināt konfliktus, neprasme prezentēt sevi, ilgstoši neapmierinātas vajadzības pēc atzīšanas, uzmanības, nozīmīguma u.c., tas nozīmē, ka nepieciešams izmantot daudzveidīgākas preventīvā darba formas un metodes.
 4. Skolēni, pret kuriem ir vērsts kibermobings, meklē palīdzību gan pie skolotājiem, gan vecākiem. Vecāki un skolotāji sadarbojas šo jautājumu risināšanā. Svarīga ir atbalsta personāla iesaistīšanās sadarbībā. Parasti šādos gadījumos tiek veikts individuālais darbs atbalsta sniegšanā vardarbībā cietušajam. Vēl ir daudz pasākumu klases kolektīva saliedēšanā.
 5. Preventīvā darba organizēšanā maz tiek izmantotas animācijas metodes. Šīs metodes rosina iesaistīties un līdzdarboties, attīstīt prasmes: sadarboties, sarunāties, vienoties. Skolēns var apmierināt savas vajadzības pēc uzmanības, atzīšanas.
 6. Mediācijas metodi izmanto konfliktsituāciju konstruktīvai risināšanai un vardarbības mazināšanai skolā. Diskusiju dalībnieku skolās šī metode nav ieviesta kā konfliktu risināšanas sistēma. Tam ir savi iemesli. Mediācija skolā nepalīdz visos gadījumos, rezultāti ir atkarīgi no iesaistīto personu (skolas vadība, skolotāji, skolēni, vecāki) mediācijas izpratnes un akceptēšanas, metodes apguves pakāpes.
 7. Kibermobinga mazināšanas iespējas skolā ir daudzveidīgas. Šis darbs prasa laiku, pacietību, radošu pieeju.

Summary

Mobbing can be found in every human society, as well as in the animal world. In both human and animal world mobbing is a tool for acquiring superiority over someone, subject to your rules. Violence is a mean for increasing social status and self-esteem.

Cyber-mobbing is considered hidden mobbing. The aim of cyber-mobbing is to cause the most harm to the victim, without being caught and/or punished for such an action. The studies on cyber-mobbing state that there are various options how the aggressor can cause harm to his victim using modern communication technologies. Nowadays there are a myriad of social platforms on the Internet, where materials for stigmatization of an individual and incitement to hatred against an individual can be published, therefore it is a complicating factor for preventing cyber-mobbing and cybercrime.

The consequences of cyber-mobbing may take the form of a constant stress, anxiety, fear, and as a result, there might be changes in behaviour and/or personality of an individual and it can affect an individual's future life causing difficulties to trust others, disbelief in oneself, or even suicide.

Preventive work on mitigation of cyber-mobbing is being carried out. The key form of preventive work is information dissemination. Events of informative character are organised in schools, where pupils are advised on safety issues in an e-environment. Net-Safe Latvia – Safer Internet Centre of Latvian Internet Association, has developed several handbooks on safety issues in an e-environment for teachers and parents. Materials of various types appear increasingly in mass media reminding and encouraging thinking about safety issues in an e-environment.

Since mobbing and cyber-mobbing causes are embedded in a poor skill to resolve conflicts constructively and present oneself, in lasting unmet needs for recognition, attention, importance etc., more diverse preventive work forms and methods are required.

Teachers are aware of animation methods and use them in the learning process. A common feature of these methods is that the main focus is put on a daily life, revealing various perspectives of it, as well as encouraging engagement and participation. However, these methods are hardly used in organization of preventive work (the results of the study).

The mediation method for constructive resolution of conflict situations and prevention of violence is being promoted in Latvia since 2007. Unfortunately, this method has not been used in schools engaged in the study. There are certain obstacles to the introduction of mediation in schools. Mediation in school does not help in all the cases, the results depend on the involved persons' (school administration, teachers, pupils, parents) awareness, acceptance and acquisition level of this method. Currently, schools are only getting acquainted with mediation, so there is a place for doubt, and as the education reform is in process requiring considerable efforts, mediation remains in the shadow.

Literatūra References

- Andersone, I., Ausekle, I., & Beināre, D. (2005). *Skolas loma darbā ar mobingu*. Rīga.: Rīgas domes izglītības, jaunatnes un sporta departaments.
- Andersone, I., Plaude, A., Rutka, L., & Stikute, E. (2018). *Rekomendācijas darbam ar vecākiem. Metodiskā atbalsta līdzekļa informatīvs materiāls*. Pieejams <http://www.pumpurs.lv/sites/default>
- Asociācijas Net – Safe Latvia Drošāka interneta centrs. (2011). *Drošība internetā*. Rīga: Asociācijas Net – Safe Latvia Drošāka interneta centrs.
- Barnes, A., Cross, D., Lester, L., Hearn, L., Epstein, M., & Monks, H. (2012). The Invisibility of Covert Bullying Among Students: Challenges for School Intervention. *Australian Journal of Guidance and Counselling*, 22(2), 206–226.
- Drošs internets. (2019). *Emocionāla pazemošana*. Pieejams <https://drossinternets.lv/lv/info/emocionala-pazemosana>
- Drošs internets. (2019). *Iekod pirkstā pirms heito online*. Pieejams <https://drossinternets.lv/lv/materials/download/buklets-iekod-pirksta-pirms-heito-online>
- Espelage, D.L., & Holt, M.K. (2013). Suicidal Ideation and School Bullying Experiences After Controlling for Depression and Delinquency. *Journal of Adolescent Health*, 53, 27–31.
- Korpa, V., Aizsila, A., & Pridāne A. [b.g.]. *Zpd izmantojamās pētījumu metodes. Lekciju materiāls*. Pieejams <http://www.majoruskola.lv/wp-content/uploads/2012/02/metodes.pdf>
- Kristiņa, E. (2018). *Kibermobings*. Pieejams <http://www.eliesma.lv/kibermobings>

- Loodle, S. (2017). *PACSIA Mediation Training Manual*. Peace and conflict studies institute Australia. Retrieved from <http://pacsia.com.au/wordpress/wp-content/uploads/2017/05/PaCSIA-Mediation-Training-Manual.pdf>
- Mārtinsons, K., Pipere, A., & Kamerāde, D. (2016). *Pētniecība: teorija un prakse*. Rīga: Raka.
- Olweus, D. (1999). Sweden. In P.K. Smith, Y. Morita, J. Junger-Tas, D. Olweus, R.Catalano, & P. Slee (Eds.), *The nature of school bullying* (pp.7-27). London: Routledge.
- Plaude, I. (2001). *Sociālā pedagogija*. Rīga: Raka.
- Poiša, S., & Matula, L. (2005). Animācijas metodes – instruments radošai darbībai profesionālu ikdienas praksē. *Sociālais darbinieks*, 14(1), 26-29.
- Smith, P.K., Mahdavi, J., Carvalho, M., Fisher, S., Russell, S., & Tippett, N. (2008). Cyberbullying: Its nature and impact in secondary school pupils. *Journal of Child Psychology and Psychiatry and Allied Disciplines*, 49, 376–385.